

**Obszary chronione w gminie:
przeszkody we wzroście gospodarczym
czy szanse na zrównoważony rozwój?**

Program konferencji
Streszczenia wystąpień

Supraśl, 29 marca 2012 roku

Projekt „Potencjał Badawczy w Ochronie i Zrównoważonym Zarządzaniu Bioróżnorodnością – BIOCONSUS”, finansowany jest przez 7. Program Ramowy Wspólnoty Europejskiej (FP7 2010-2013), umowa o dotację nr 245737.

Działanie:

„Podlaskie Regionalne Forum Wymiany Wiedzy o Środowisku – PREFEKT”

Dyrektor Instytutu Biologii Ssaków Polskiej Akademii Nauk:

Krzysztof Schmidt

Koordynator projektu „Potencjał Badawczy w Ochronie i Zrównoważonym Zarządzaniu Bioróżnorodnością – BIOCONSUS”:

Bogumiła Jędrzejewska

Koordynator administracyjny projektu „Potencjał Badawczy w Ochronie i Zrównoważonym Zarządzaniu Bioróżnorodnością – BIOCONSUS”:

Katarzyna Kubicka

Koordynator działania „Podlaskie Regionalne Forum Wymiany Wiedzy o Środowisku – PREFEKT”:

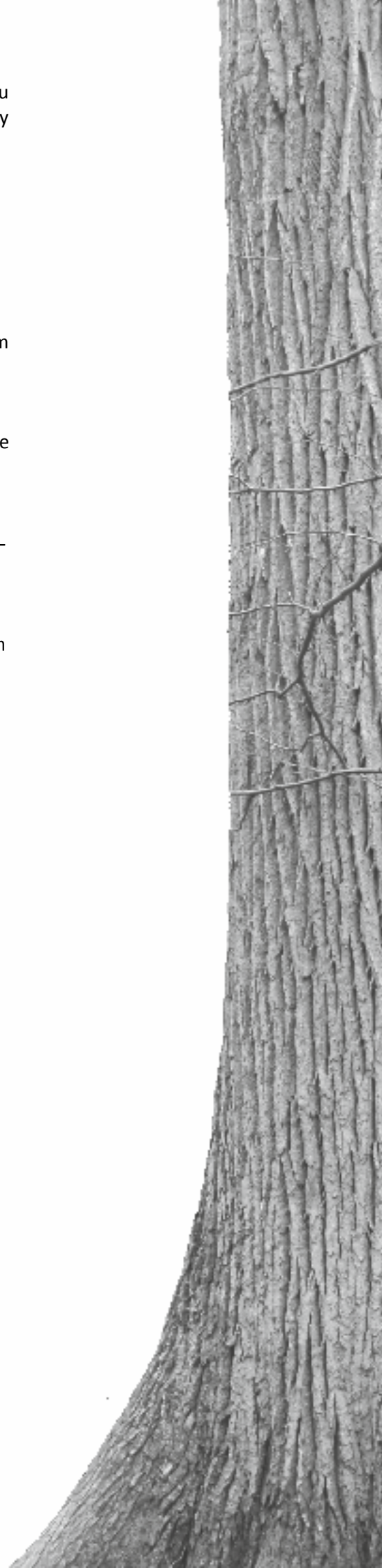
Dorota Ławreszuk

Strona internetowa projektu „Potencjał Badawczy w Ochronie i Zrównoważonym Zarządzaniu Bioróżnorodnością – BIOCONSUS”:

<http://www.bioconsus.pl/>

Strona internetowa działania „Podlaskie Regionalne Forum Wymiany Wiedzy o Środowisku – PREFEKT”:

<http://www.forumpodlaskie.pl/>

- 8:00-9:00 *Rejestracja uczestników*
- 9:00-9:10 **Otwarcie konferencji, powitanie gości** – mgr inż. Dorota Ławreszuk, Instytut Biologii Ssaków Polskiej Akademii Nauk, Białowieża; mgr Piotr Fogel, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Mieszkalnictwa, Warszawa; mgr inż. Joanna Kurzawa, Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej, Supraśl.
- 9:10-9:35 **Realizacja celów statutowych w Parku Krajobrazowym Puszczy Knyszyńskiej na obszarze jedenastu puszczańskich gmin** – mgr inż. Joanna Kurzawa, Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej, Supraśl.
- 9:35-10:00 **Działania służb parku krajobrazowego w zakresie ochrony przyrody i krajobrazu na terenach poddanych silnej antropopresji na przykładzie Mazowieckiego Parku Krajobrazowego** – mgr inż. Sylwester Chołast, Mazowiecki Zespół Parków Krajobrazowych, Otwock.
- 10:00-10:25 **Problemy w realizacji funkcji parków krajobrazowych związane ze zmianami administracyjno-organizacyjnymi w latach 2008–2010** – prof. Mariusz Kistowski, Instytut Geografii, Uniwersytet Gdański, Gdańsk.
- 10:25-10:50 **Nowe podejście do zarządzania obszarami chronionymi na przykładzie parków narodowych w Anglii** – mgr Krzysztof Niedziałkowski, Instytut Biologii Ssaków Polskiej Akademii Nauk, Białowieża.

10:50-11:10 PRZERWA NA KAWĘ

- 11:10-11:35 **Park Krajobrazowy – hamulec czy stymulator rozwoju – na przykładzie Brodnickiego Parku Krajobrazowego** – dr Marian Tomoń, Brodnicki Park Krajobrazowy, Pokrzydowo.
- 11:35-12:00 **Inicjatywa ustawodawcza „Subwencja ekologiczna”** – mgr Tomasz Bystronki, Wójt Gminy Nowosolna oraz Związek Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej, Łódź.
- 12:00-12:25 **Możliwość gospodarowania na obszarach chronionych – analiza prawna** – mgr Michał Borowiak, Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Warszawa.
- 12:25-12:50 **Możliwość gospodarowania na obszarach chronionych – analiza geograficzno-ekonomiczna** – dr Paulina Legutko-Kobus, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa.

12:50-13:30 PRZERWA NA OBIAD

- 13:30-13:55 **Skutki finansowe związane z posiadaniem obszarów przyrodniczo cennych** – dr Bożena M. Dobrzańska, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok.
- 13:55-14:20 **Prawne uwarunkowania poddawania terenów ochronie – instrumenty odszkodowawcze i roszczenia o wykup nieruchomości** – dr Anna Fogel, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Mieszkalnictwa, Warszawa.
- 14:20-14:45 **Zrównoważona gospodarka przestrzenna – konflikt wartości na poziomie zarządzania gminą** – mgr Piotr Fogel, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Mieszkalnictwa, Warszawa.
- 14:45-15:10 **Rola programów rolno-środowiskowych i wymogów wzajemnej zgodności jako instrumentów prawnych ochrony środowiska na obszarach cennych ze względów przyrodniczych** – dr Monika A. Król, Uniwersytet Łódzki, Łódź oraz Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.

15:10-15:30 PRZERWA NA KAWĘ

- 15:30-15:50 **Mechanizm finansowania przedsiębiorczości na obszarach cennych przyrodniczo** – dr Zenon Tederko, Pro-Biodiversity Service, Warszawa.
- 15:50-16:10 **Klaster „Dolina Ekologicznej Żywności” jako sposób na promocję i współpracę producentów żywności ekologicznej w Polsce Wschodniej** – dr Krzysztof Jończyk, Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa, Państwowy Instytut Badawczy, Puławy.
- 16:10-16:35 **Podłoże psychologiczne współpracy** – dr Ryszard Kulik, Instytut Psychologii, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katowice.
- 16:35-17:00 **Podsumowanie konferencji** – mgr inż. Dorota Ławreszuk, Instytut Biologii Ssaków Polskiej Akademii Nauk; mgr Piotr Fogel, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Mieszkalnictwa, Warszawa; mgr inż. Joanna Kurzawa Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej, Supraśl.

Streszczenia wystąpień (według nazwisk prelegentów)

Michał Borowiak

Możliwość gospodarowania na obszarach chronionych – analiza prawna

Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska
ul. Wawelska 52/54
00-922 Warszawa
e-mail: michal.borowiak@gdos.gov.pl

Normy konstytucyjne odgrywają istotną rolę w kształtowaniu prawa w dziedzinie ochrony przyrody. Postanowienia Konstytucji mogą wywierać wpływ na kształt prawodawstwa w sposób bezpośredni lub pośredni. Z punktu widzenia możliwości ograniczania praw i wolności znaczenie będą miały przede wszystkim normy oddziałujące w sposób bezpośredni, który charakteryzuje normy programowe oraz dotyczące praw i wolności jednostki (normy materialne). Ponieważ z jednej strony wskazują wartości mające podlegać szczególnej ochronie dla dobra ogółu (ochrona środowiska, w tym przyrody), z drugiej określają górną granicę możliwej ingerencji w dobra poszczególnych jednostek dla zapewnienia tej ochrony (zasada proporcjonalności), a także pokazują dyrektywy wskazujące, w jaki sposób rozstrzygać konflikty, powstające pomiędzy realizacją poszczególnych wartości ważnych dla ogółu społeczeństwa (zasada zrównoważonego rozwoju). W dziedzinie ochrony przyrody prawodawca przewidział instytucję tzw. obszaru o charakterze ekologicznym, w którego granicach powszechny porządek prawny zostaje wyłączony lub ograniczony dla ochrony dobra wspólnego, jakie stanowi środowisko przyrodnicze. Ustawodawca jednakże zastosował stosunkowo różne konstrukcje prawne, dlatego też w zależności od rodzaju obszaru specjalnego prawa i wolności jednostki (w tym wolność gospodarcza i prawo własności), a także realizacji innych niż ochrona przyrody wartości dobra wspólnego będą ograniczane na etapie tworzenia prawa lub jego stosowania przez organ administracji (ochrony przyrody).

Niniejszy referat ma na celu przede wszystkim omówienie roli zasady zrównoważonego rozwoju oraz zasady proporcjonalności w procesie tworzenia poszczególnych obszarów chronionych oraz podczas stosowania prawa ochrony przyrody. Ponadto w referacie zostaną w zarysie omówione konstrukcje prawne, jakie zastosował ustawodawca w poszczególnych obszarach chronionych.

Tomasz Bystronki

Inicjatywa ustawodawcza „Subwencja ekologiczna”

Wójt Gminy Nowosolna
Związek Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej
ul. Rynek Nowosolna 1, 92-703 Łódź
e-mail: tbystronki@zgwrp.org.pl

Od 2009 roku Związek Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej (ZGWRP) zrzeszający 600 gmin rozpoczął badania nad rozwojem społeczno-gospodarczym samorządów gminnych położonych na terenach prawnie chronionych. Wykonano mapę administracyjną Polski z naniesionymi terenami prawnie chronionymi tj. parki narodowe, parki krajobrazowe i Natura 2000. Na mapie zaznaczono również tereny wyznaczone przez administrację rządową jako Specjalne Strefy Ekonomiczne (SSE). Dla porównania możliwości rozwojowych gmin położonych na terenach prawnie chronionych i terenach w Specjalnych Strefach Ekonomicznych wskazano współczynnik G tj. dochód własny samorządu (jest to kwota dochodu własnego gminy podzielona przez ilość mieszkańców danej gminy).

Założeniem prac było sprawdzenie czy usługi samorządowe – oświata, kultura, infrastruktura techniczna oferowane przez samorządy swoim mieszkańcom są na podobnym poziomie w tzw. gminach „Parkowych” i gminach w obrębie SSE.

Wyznaczając tereny chronione, administracja rządowa obarcza samorząd wieloma zakazami i nakazami, nic w zamian nie oferując. Wyznaczając tereny przeznaczone pod SSE administracja rządowa pomaga tym samorządom w zdobywaniu inwestorów, zwalniając ich z należnego podatku od nieruchomości płaconych gminom (ok. 16 zł za m²), jednocześnie wypłacając z budżetu państwa utracone podatki. Gmina w ten sposób pozyskuje równoważone przez państwo dochody i potencjalne przyszłe dochody od przedsiębiorców. Zwolnienie przedsiębiorców przez państwo z płacenia podatków obowiązuje przez pewien czas. Współczynnik G dla gmin w Polsce wynosi od 400 zł na terenach chronionych do kilku tysięcy dla gmin na terenach SSE.

Posiadając wiedzę dotyczącą sposobów subwencjonowania samorządów w innych krajach Unii Europejskiej (np. Portugalia, Niemcy) ZGWRP podjął w 2011 roku inicjatywę ustawodawczą o subwencji ekologicznej. W Polsce jest ponad 1300 gmin położonych na terenach chronionych. Jest to 1/3 powierzchni kraju. Do wskazania wielkości kwoty, jaka byłaby gminom przekazywana, przyjęto umownie 100 zł od 1 ha terenu chronionego. Mnożąc 1/3 powierzchni kraju wyrażoną w hektarach przez 100 zł otrzymamy kwotę około 1 miliarda zł.

W opinii Związku Gmin Wiejskich RP takim budżetem dysponuje Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Pieniądze te pochodzą z opłat za korzystanie ze środowiska. Środki takie zdaniem ZGWRP powinny być skierowane do gmin położonych na terenach chronionych, na pokrycie kosztów usług samorządowych i ich zrównoważony rozwój. Moglibyśmy wtedy mówić o Narodowym Programie Zrównoważonego Rozwoju i Narodowym Funduszu Zrównoważonego Rozwoju.

Przygotowanie projektu ustawy planowane jest na maj 2012 roku. ZGWRP zamierza zwrócić się do organizacji pozarządowych, z prośbą o wsparcie w zbieraniu podpisów pod projektem „Ustawy o subwencji ekologicznej”.

Sylwester Chołast

Działania służb parku krajobrazowego w zakresie ochrony przyrody i krajobrazu na terenach poddanych silnej antropopresji na przykładzie Mazowieckiego Parku Krajobrazowego

Mazowiecki Zespół Parków Krajobrazowych
ul. Sułkowskiego 11
05-400 Otwock
e-mail: s.cholast@parkiotowock.pl

Obszary chronione znajdujące się blisko dużych aglomeracji narażone są na szereg negatywnych oddziaływań. Chaotyczna i ekspansywna zabudowa, silnie rozwinięte inwestycje liniowe (drogi, linie kolejowe, linie energetyczne), nadmierna, niekontrolowana penetracja przez mieszkańców oraz turystów to zagrożenia, z którymi służba parków krajobrazowych boryka się na co dzień. Mazowiecki Park Krajobrazowy leżący w bezpośrednim sąsiedztwie Warszawy jest tego oczywistym przykładem. W związku z tym podejmowanych jest szereg działań minimalizujących negatywne skutki dużej antropopresji. Działania te chcę przedstawić w prezentacji, zaznaczając również ważność planu ochrony parku jako dokumentu określającego to postępowanie.

Chciałbym wskazać również na współpracę parku z samorządami, lokalnymi społecznościami, organizacjami pozarządowymi i uczelniami jako podstawowym filarze ochrony środowiska i sposobie przeciwdziałania negatywnym skutkom antropopresji. Bardzo ważnym aspektem związanym z bliskością Warszawy jest także duża liczba turystów i podejmowane działania mające na celu ochronę obszarów cennych przyrodniczo przed niekontrolowaną presją osób odwiedzających Park.

Bożena M. Dobrzańska

Skutki finansowe związane z posiadaniem obszarów przyrodniczo cennych

Zakład Zrównoważonego Rozwoju
Wydział Ekonomii i Zarządzania, Uniwersytet w Białymstoku
ul. Warszawska 63
15-062 Białystok
e-mail: b.dobrzanska@uwb.edu.pl

Generalnie w literaturze przedmiotu obszarem cennym przyrodniczo (OPC) określa się teren cechujący się znaczącymi wartościami przyrodniczymi abiotycznymi i/lub biotycznymi. W potocznym rozumieniu OPC najczęściej traktowany jest jako synonim terenu chronionego. Obszary te pełnią głównie funkcje przyrodnicze, które są kluczowe dla zachowania równowagi ekologicznej, a jednocześnie wpływają na poziom dobrobytu lokalnych społeczności.

Celem referatu jest identyfikacja i analiza wpływu istnienia obszarów przyrodniczo cennych na dochody i wydatki podmiotów funkcjonujących na tych obszarach. Współczesne ekonomiczne analizy czynników kształtujących dobrobyt społeczny nie mogą już dzisiaj pomijać przyrody. W szczególności dotyczy to tych czynników przyrodniczych, które odnoszą się do analiz ekonomicznych użytkowania i ochrony obszarów cennych przyrodniczo. Punktem wyjścia tych analiz coraz częściej są usługi (funkcje) ekosystemów. Rozliczne analizy – np.: Millennium Ecosystem Assessment wskazują, że wkład tych usług w dobrobyt ludzi jest różnorodny i wielki.

Do podstawowych problemów związanych z ekonomicznym aspektem usług ekosystemów należy brak cenowego wyrazu znacznej części tych usług w życiu społecznym. Dlatego też społeczności lokalne, władze samorządowe oraz przedsiębiorcy nie uzyskują z ich tytułu konkretnych korzyści finansowych. Natomiast koszty zachowania usług obszarów przyrodniczo cennych praktycznie w całości mają swój pieniężny wymiar. Z tych względów wymienione podmioty często niechętnie akceptują lub podejmują działania chroniące walory OPC.

Przepływy finansowe specyficzne dla obszarów przyrodniczo cennych ujęto w układzie podmiotowym: samorządów terytorialnych oraz przedsiębiorstw. Zanalizowano także różnice między sytuacją podmiotów na obszarach przyrodniczo cennych posiadających status ochronny różnego rodzaju oraz bez statusu ochronnego. Na koniec przedstawiono stan i możliwości rozwiązań finansowych służących kompensacji ograniczeń gospodarowania wywołanych koniecznością ochrony walorów OPC.

Anna Fogel

Prawne uwarunkowania poddawania terenów ochronie – instrumenty odszkodowawcze i roszczenia o wykup nieruchomości

Instytut Gospodarki Przestrzennej i Mieszkalnictwa
ul. Targowa 45
03-728 Warszawa
e-mail: ap_fogel@poczta.onet.pl

Jednym z głównych problemów prawnych dotyczącym tworzenia form ochrony przyrody zgodnie z ustawą o ochronie przyrody oraz określania przeznaczenia i zasad zagospodarowania terenu, uwzględniających potrzebę ochrony wartości przyrodniczych, jest rekompensowanie właścicielom ewentualnych ograniczeń w możliwości zagospodarowania tych terenów. W pierwszej kolejności należy podkreślić, że utworzenie lub powiększenie obszaru parku narodowego lub rezerwatu przyrody jest celem publicznym i w razie braku zgody właściciela na utworzenie takiej formy ochrony przyrody na terenach prywatnych, wymaga wywłaszczenia w trybie określonym w ustawie o gospodarce nieruchomościami.

Przepisy ustawy Prawo ochrony środowiska zaliczają poddanie obszarów i obiektów ochronie na podstawie przepisów ustawy o ochronie przyrody do ograniczeń związanych z ochroną środowiska i wprowadzają z tego tytułu możliwość dochodzenia roszczeń o charakterze cywilnoprawnym, to jest wykupu nieruchomości lub odszkodowania.

Odszkodowanie przysługuje w przypadku ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości lub z jej części, jeżeli nie dotyczy ono istoty dopuszczalnego zakresu uprawnień do nieruchomości. Natomiast, gdy korzystanie z nieruchomości w dotychczasowy sposób lub zgodny z dotychczasowym przeznaczeniem, stało się niemożliwe lub istotnie ograniczone, właściciel nieruchomości może żądać wykupienia nieruchomości lub jej części.

Ochronę nie tylko istniejącego, ale też dopuszczonego sposobu zagospodarowania nieruchomości, przewiduje ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Jeżeli w związku z uchwaleniem planu miejscowego albo jego zmianą, korzystanie z nieruchomości lub jej części stało się niemożliwe bądź istotnie ograniczone, właściciel albo użytkownik wieczysty nieruchomości może żądać od gminy (jako podmiotu uchwalającego akt planistyczny) odszkodowania za poniesioną rzeczywistą szkodę albo wykupienia nieruchomości lub jej części.

W obecnym stanie prawnym trzeba wskazać na znaczące uprzywilejowanie właścicieli nieruchomości objętych ochroną na podstawie ustawy o ochronie przyrody wobec tych, których sytuację prawną regulują plany miejscowe. Dochodzenie odszkodowania nie jest w takim przypadku ograniczone do szkody rzeczywistej. Obowiązuje zasada pełnej odpowiedzialności odszkodowawczej. Brak jest ponadto przepisu analogicznego do tzw. „renty planistycznej” w razie zbycia nieruchomości, której wartość wzrosła. Brak zatem możliwości nałożenia na właściciela opłaty w razie sprzedaży nieruchomości, jeżeli wartość nieruchomości wzrosła wskutek wprowadzenia form ochrony przyrody. Tworzy to sytuację, w której dopuszczalne są jedynie roszczenia jednostronne – ze strony właściciela. Tymczasem trudno zaprzeczyć, że utworzenie na przykład parku krajobrazowego często powoduje wzrost wartości nieruchomości położonych na jego obszarze, choć pewne elementy wykonywania prawa własności mogą zostać ograniczone.

Tak ukształtowany model mechanizmów odszkodowawczych sprawia, że głównymi podmiotami obowiązany do ponoszenia obciążeń finansowych są podmioty samorządowe. Może to być jednym z elementów wpływających na trudności w tworzeniu form ochrony przyrody albo właściwego, z punktu widzenia wartości przyrodniczych, określania przeznaczenia i zagospodarowania terenu w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Przepisy nie wskazują również wyraźnie, jak należy rozumieć pojęcie ograniczeń z korzystania z nieruchomości, w tym ograniczeń istotnych. Wobec dość rozbieżnych stanowisk w doktrynie prawnej co do tych pojęć, może to utrudniać ocenę takich finansowych obciążeń.

Piotr Fogel

Zrównoważona gospodarka przestrzenna – konflikt wartości na poziomie zarządzania gminą

Instytut Gospodarki Przestrzennej i Mieszkalnictwa
ul. Targowa 45
03-728 Warszawa
e-mail: fogel@igpim.pl

Obserwacje przemian zachodzących współcześnie w polskim krajobrazie potwierdzają, że przestrzeń, na równi z lasami, wodami, złożami surowców mineralnych, powietrzem, postrzegana powinna być jako zasób i wartość nadrzędna, której system prawa zagwarantować musi należyłą ochronę. Stąd bezdyskusyjne jest uznanie za podstawę dla gospodarki przestrzennej zasady zrównoważonego rozwoju. Środowiska naukowe i eksperckie od lat prowadzą polemiki poszukując odpowiedzi na zasadnicze pytanie: czym jest zrównoważony rozwój i jak w praktyce do niego dążyć? Problem ten wydaje się być kluczowy dla planowania przestrzennego w Polsce, szczególnie w jego aplikacyjnym wymiarze, który najczęściej sprowadzany jest do spełnienia narzuconego prawem obowiązku opracowania ekofizjografii i przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. Tymczasem przez zrównoważoną gospodarkę przestrzenną rozumieć należy takie działania planistyczne, które prowadzą do zbilansowanego, szczególnie w stosunku do

prognozowanej liczby ludności, rozwoju przestrzennego, opartego na poszanowaniu zasobów, zwłaszcza przyrodniczych.

W założeniu planowanie przestrzenne jest ustalaniem priorytetów i wyważaniem wartości w oparciu o uwarunkowania, w tym środowiskowe. Na ich podstawie podejmowane są decyzje dotyczące przeznaczenia terenu lub sposobu jego zagospodarowania. W rzeczywistości jest to niełatwy proces dokonywania wyborów i znajdowania kompromisów przestrzennych pomiędzy interesem jednostki, a szeroko rozumianym interesem społecznym. Widoczne rezultaty planowania miejscowego, szeroko opisywane w literaturze nie pozostawiają wątpliwości, że podejmowanie decyzji planistycznych bardzo często odbywa się z pominięciem istotnych uwarunkowań.

Krzysztof Jończyk

Klaster „Dolina Ekologicznej Żywności” jako sposób na promocję i współpracę producentów żywności ekologicznej w Polsce Wschodniej

Zakład Systemów i Ekonomiki Produkcji Roślinnej
Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa, Państwowy Instytut Badawczy
ul. Czartoryskich 8
24-100 Puławy
e-mail: kjonczyk@iung.pulawy.pl

W latach 2004–2010 liczba gospodarstw ekologicznych oraz powierzchnia wykorzystywanych przez nie użytków rolnych wzrosła 6-krotnie. Dane z końca 2011 roku wskazują, że ogólna liczba gospodarstw ekologicznych posiadających certyfikat oraz będących w trakcie przestawiania się na system „eko” wynosiła ponad 23 tysiące, a całkowita powierzchnia użytków rolnych w tych gospodarstwach przekroczyła pół miliona hektara, co stanowi ponad 3% użytków rolnych w Polsce. Gospodarstwa ekologiczne rozwijają się najdynamiczniej tam, gdzie występują trudne warunki przyrodnicze, gdzie konkurencja z gospodarstwami konwencjonalnymi jest ograniczona lub niemożliwa. W tych rejonach rolnictwo ekologiczne realizuje, obok funkcji produkcyjnej, funkcję ochronną (zachowanie walorów środowiska, bioróżnorodności, a także wartości kulturowych). Rynek polskiej żywności ekologicznej szacowany jest na 400–500 mln zł. Eksperci przewidują, że sprzedaż ekologicznej żywności będzie zwiększała się nawet o 10–15% rocznie.

Rozwój rolnictwa ekologicznego oraz wieloletnie doświadczenie Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w badaniach na rzecz tego systemu gospodarowania zaowocowało otrzymaniem środków na realizację projektu: Rozwój Klastra „Dolina Ekologicznej Żywności”. Głównym celem projektu jest zbudowanie na terenie Polski Wschodniej ponadregionalnej platformy współpracy w zakresie rozwoju i promowania ekologicznych produktów żywnościowych. Klaster „Dolina Ekologicznej Żywności” (DEŻ) to pierwszy w kraju klaster zrzeszający różne podmioty działające na rzecz promowania i rozwoju żywności ekologicznej. Do struktur Klastra mogą przystąpić podmioty i organizacje zainteresowane rozwojem produkcji ekologicznej żywności na terenie Polski Wschodniej (lubelskie, podkarpackie, świętokrzyskie, podlaskie, warmińsko-mazurskie). Obecnie Klaster DEŻ zrzesza 18 podmiotów zajmujących się wytwarzaniem i zbytem oraz promocją rolnictwa ekologicznego i żywności ekologicznej (www.dolinaeko.pl). Członkowie Klastra mają możliwość skorzystania z różnorodnych form wsparcia np.: badań laboratoryjnych, szkoleń, różnorodnych form promocji.

Mariusz Kistowski

Problemy w realizacji funkcji parków krajobrazowych związane ze zmianami administracyjno-organizacyjnymi w latach 2008–2010

Instytut Geografii, Uniwersytet Gdański
ul. Bażyńskiego 4
80-952 Gdańsk
e-mail: geomk@univ.gda.pl

Nowe przepisy, wynikające z wprowadzenia w 2008 i 2009 roku ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, ustawy o zmianie niektórych ustaw w związku ze zmianami w organizacji i podziale zadań administracji publicznej w województwie i w konsekwencji zmiana ustawy o ochronie przyrody, w świetle przeprowadzonej analizy dokumentów i badań kwestionariuszowych, spowodowały daleko idące skutki dla Służby Parków Krajobrazowych i możliwości skutecznego zarządzania ochroną przyrody i krajobrazu na administrowanych przez nią obszarach. Badania wskazują na znaczne pogorszenie się stanu kadrowego i majątkowego zarządów parków oraz wynikające z tego zmniejszenie możliwości realizacji zadań dotyczących ochrony przyrody i krajobrazu. Istniejący wcześniej dominujący model zarządzania parkami przez zarządy indywidualne lub obejmujące małe zespoły parków – uznany we wcześniejszych badaniach autora za najbardziej efektywny, zastąpiony został w większości regionów przez wojewódzkie zarządy parków. Zmiany formuły zarządzania naruszyły kształtowane przez 30 lat zasady funkcjonowania parków krajobrazowych w Polsce, a w szczególności ich zasób kadrowy, który w 1/3 zasilili utworzone w końcu 2008 roku Regionalne Dyrekcje Ochrony Środowiska oraz część majątku ruchomego i nieruchomego. Liczba pracowników parków w kraju spadła z 620 do około 400. Nastąpiło kompetencyjne rozdzielanie ochrony różnych elementów środowiska parków krajobrazowych (przyrody, krajobrazu i walorów historyczno-kulturowych), utrudniające zarządzanie tą ochroną. Obowiązki służby parków krajobrazowych uległy małemu ograniczeniu, środki na finansowanie jej działań pochodzące z budżetu państwa zostały ograniczone, a ich dystrybucja utrudniona. Nie stwierdzono również pozytywnych skutków dla sprawności działania służby parków, wyrażonej liczbą zatwierdzonych planów ochrony. Ograniczone zostały możliwości realizacji funkcji opiniodawczo-doradczych rad parków krajobrazowych, m.in. wskutek zmniejszenia ich liczebności oraz zmian w ich składzie, ustalonym przez zarządy województw. Za główny skutek pozytywny zmian w przepisach można uznać blisko dwukrotny wzrost wysokości wynagrodzeń pracowników parków, jednak nie jest on w stanie zrównoważyć efektów negatywnych. Również respondenci, pochodzący z zarządów parków, Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska i Urzędów Marszałkowskich, wskazują na zdecydowaną przewagę skutków negatywnych nad pozytywnymi.

Monika A. Król

Rola programów rolno-środowiskowych i wymogów wzajemnej zgodności jako instrumentów prawnych ochrony środowiska na obszarach cennych ze względów przyrodniczych

Katedra Prawa Administracyjnego i Nauki Administracji, Uniwersytet Łódzki
ul. Kopcińskiego 8/12
90-232 Łódź
Departament Rozwoju Obszarów Wiejskich, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi
ul. Wspólna 30
00-930 Warszaws
e-mail: ikakrol@uni.lodz.pl

Postępujący od kilkadziesiąt lat proces ekologizacji wkracza w kolejne dziedziny życia społecznego, a towarzysząca temu jurydyzacja oznacza pojawienie się w regulacjach prawnych nowych instrumentów

służących ochronie środowiska. Taką dziedziną, w której zjawisko to występuje ostatnio z dużym nasileniem, jest gospodarka rolna. Znaczne nasilenie tej tendencji w naszym kraju wiąże się z uzyskaniem członkostwa w Unii Europejskiej. W wyniku implementacji prawa wspólnotowego pojawiło się w naszym systemie wiele nieznanymi dotychczas rozwiązań, służących ochronie środowiska w działalności rolniczej, prowadzonej na terenach cennych ze względów przyrodniczych. Do najważniejszych należy zaliczyć programy rolnośrodowiskowe oraz wymogi ustanowione w ramach zasady wzajemnej zgodności.

Zrównoważony rozwój ma szczególnie istotne znaczenie w rolnictwie, gdzie działalność gospodarza wpływa nie tylko na jakość i bezpieczeństwo żywności oraz stan ekosystemu, ale także na stan obszarów wiejskich jako przestrzeni socjalnej ludności wiejskiej. Z uwagi na to w sektorze tym większość problemów jest ściśle powiązana z uwarunkowaniami ekonomicznymi, koniecznością poszanowania środowiska i respektowania sprawiedliwości społecznej. Kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju w założeniach politycznych odnoszących się do rolnictwa powinno się dostrzegać wszystkie funkcje pełnione przez obszary wiejskie. Jednakże od powstania w latach pięćdziesiątych Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) dominował prymat funkcji produkcyjnej nad funkcją środowiskową.

Zgodnie z polityką wielofunkcyjnego i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, zmiany zachodzące na obszarach wiejskich są wypadkową wielu czynników, do których zaliczyć można kapitał ludzki i społeczny, walory przyrodnicze i kulturowe, warunki naturalne do określonych form gospodarowania oraz infrastrukturę techniczną i społeczną. To wszystko powinno przejawiać się w syntezie pomiędzy zachowaniem niezależnych struktur rolnych, a rozwojem mającym na celu stworzenie odpowiednich warunków do powstania ośrodków, w których byłaby prowadzona działalność gospodarza oparta na zasadach rynkowych, cechujących się wysokim poziomem życia z uwzględnieniem ekologii i zasad społecznych przy zachowaniu tożsamości regionalnej. Wprowadzenie do WPR zasady wzajemnej zgodności, a także programów rolnośrodowiskowych jest kontynuacją reform tej polityki, które zmierzają do urynkwienia sektora rolnego, lecz także do zwiększenia znaczenia ochrony środowiska przyrodniczego w polityce rolnej UE. Zadaniem wdrożenia zasad wzajemnej zgodności jest wsparcie idei rolnictwa zrównoważonego – ochrony środowiska poprzez racjonalne gospodarowanie w rolnictwie, zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego oraz zapewnienia dobrostanu zwierząt. Programy rolnośrodowiskowe są obecne w ramach programów rozwoju obszarów wiejskich wszystkich państw członkowskich ze względu na ich duże znaczenie dla ochrony przyrody, dla wdrażania europejskiej sieci Natura 2000. Mają za zadanie zapewnienie integracji rozwoju gospodarki rolnej z ochroną środowiska poprzez maksymalizację pozytywnych efektów działalności rolniczej i minimalizację negatywnych skutków.

Tematem opracowania jest ukazanie celu wprowadzonych instrumentów prawnych, podstawowych rozwiązań prawnych w tym zakresie oraz próba przedstawienia ich roli i skuteczności w ochronie terenów cennych przyrodniczo, które w przeważającej mierze są terenami rolnymi i leśnymi. Rozważania koncentrują się na omówieniu dwóch instrumentów – programów rolnośrodowiskowych i wymogów wzajemnej zgodności. Ich główny nurt poprzedzony jest krótkim przedstawieniem roli tych instrumentów w realizacji założenia zrównoważonego rolnictwa, promowanego od kilkunastu lat we Wspólnej Polityce Rolnej.

Ryszard Kulik

Podłoże psychologiczne współpracy

Katedra Psychologii Społecznej i Środowiskowej
Instytut Psychologii, Uniwersytet Śląski w Katowicach
ul. Grażyńskiego 53
40-126 Katowice
e-mail: kulik@us.edu.pl

Relacje międzyludzkie zarówno w wymiarze interpersonalnym jak i międzygrupowym można opisać w oparciu o kontinuum rywalizacja – współpraca. Kluczową rolę w tym przypadku odgrywa pojęcie współzależności wyników. Otóż w sytuacji negatywnej zgodności wyników, gdy jedna strona uzyskuje profity, a druga nie, mówimy o rywalizacji, natomiast gdy wszyscy osiągają korzyści (pozytywna zgodność wyników) mówimy o współpracy.

W realnych sytuacjach życiowych najczęściej mamy do czynienia z częściową niezgodnością i zgodnością wyników, stąd istotne wydaje się poszukiwanie warunków sprzyjających współpracy z jednoczesnym minimalizowaniem ryzyka wystąpienia rywalizacji. Ten postulat jest szczególnie ważny w kontekście rozwiązywania problemów środowiskowych i społecznych, gdzie interesy przyrody i ludzi powinny być traktowane jako równie ważne, a nie wykluczające się.

Od czego zatem zależy skłonność do współpracy? Zależy ona od:

- uświadomienia współzależności – zachowania rywalizacyjne podejmowane są tym bardziej, im strony spostrzegają siebie jako niezależne; współzależność wymusza współpracę, ponieważ realizacja własnego interesu nie jest możliwa bez udziału drugiej strony;
- siły/słabości stron – w przypadku, gdy obie strony są silne, częściej dochodzi do rywalizacji, gdy jedna strona ma przewagę nad drugą, dochodzi do dominacji jednej i uległości drugiej; gdy obie strony są słabe, częściej dochodzi do współpracy; świadomość ograniczonych zasobów środowiskowych oraz różnorodnych ograniczeń związanych z rozwojem gospodarczym może być okolicznością sprzyjającą współpracy;
- istnienia celów nadrzędnych – ważne w tym kontekście jest rozróżnienie na stanowiska i interesy; stanowiska są zwykle konkretnymi rozwiązaniami jakiegoś problemu (strony skupiając się na stanowiskach, częściej rywalizują), natomiast interesy są głębszymi potrzebami stron, których ujawnienie i analiza służy uzgodnieniu celów nadrzędnych, sprzyjających współpracy;
- wielości bezpośrednich, nieformalnych, opartych na równości kontaktów przedstawicieli stron – ten warunek osłabia występowanie zjawiska faworyzowania własnej grupy oraz stereotypowego spostrzegania grupy obcej, co najczęściej prowadzi do zachowań rywalizacyjnych;
- zakresu i swobody porozumiewania się – otwarta komunikacja zapewnia łatwiejsze formułowanie własnych interesów, co prowadzi do wypracowania celów nadrzędnych oraz sprzyja wysokiej jakości kontaktów, zmniejszając ryzyko faworyzowania własnej grupy.

W kontekście rozwiązywania problemów środowiskowych, czyli takich, które mają charakter długofalowy, najbardziej korzystnym działaniem jest rozbudzenie globalnej świadomości ekologicznej, w której dobro przyrody związane jest z dobrem człowieka. Tego rodzaju perspektywa odwołuje się do najbardziej podstawowych potrzeb ludzkich i jednocześnie wyznacza charakter naszych interesów, co pozwala adekwatnie formułować wspólne, nadrzędne cele oraz spostrzegać własną sytuację w kategoriach współzależności.

Joanna Kurzawa

Realizacja celów statutowych w Parku Krajobrazowym Puszczy Knyszyńskiej na obszarze jedenastu puszczańskich gmin

Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej im. Profesora W. Sławińskiego
ul. abp gen. M. Chodakowskiego
16-030 Supraśl
e-mail: jkurz@onet.eu

Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej (PKPK) im. Profesora Witolda Sławińskiego został utworzony Uchwałą Nr XXVI/172/88 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku z dnia 24 maja 1988 roku. Park utworzono na części powierzchni – 74 774 tys. ha wydzielonej z obszaru chronionego krajobrazu Puszcza Knyszyńska. Z pozostałej części obszaru utworzono strefą ochronną, tzw. otulinę – 52 225 tys. ha.

Celem parku jest ochrona terenów leśnych i dolin rzecznych wyróżniających się wysoką wartością przyrodniczą i krajobrazową, a także stworzenie warunków do prowadzenia działalności naukowej i dydaktycznej oraz rozwijanie turystyki kwalifikowanej i wypoczynku. Puszcza zagospodarowana przez administrację Lasów Państwowych zajmuje 80% powierzchni, pozostałe 20% gruntów to tereny prywatne, rolnicze. Z założenia ta forma ochrony przyrody miała być wzorem w poszukiwaniu równowagi pomiędzy ochroną, a rozwojem gospodarczym obszaru – wyjmując z naturalnego środowiska tyle, by nie naruszyć jego równowagi.

Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej administracyjnie obejmuje w części dwa powiaty: Białostocki i Sokólski oraz jednaście gmin: Czarna Białostocka, Supraśl, Michałowo, Gródek, Krynki, Szudziałowo, Dobrzyniewo, Knyszyn, Sokółkę, Janów, Wasilków. Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody na terenie parku obowiązuje Plan Ochrony Parku oraz wprowadzone w 2006 roku przez Wojewodę zakazy. Puszczańskie gminy, ze względu na posiadane walory przyrodnicze, mogą posadzić na swoim terenie inwestycje w miejscach wyłącznie do tego wyznaczonych. W innych przypadkach pozostaje umiejętnie wykorzystanie wspaniałej puszczańskiej natury poprzez rozwinięcie całorocznej działalności turystycznej. PKPK wspiera realizację tych celów oraz w swej działalności prowadzi badania na obszarze puszczy i popularyzuje ich wyniki w kraju i za granicą. Administracja Lasów Państwowych wspiera działania PKPK udostępniając las do celów gospodarczych jako miejsce pracy, możliwości penetracji lasu, pozyskiwania płodów runa, pozyskiwania zwierzyny przez myśliwych. Lasy państwowe udostępniają również nieodpłatne miejsca wypoczynku z zapewnioną infrastrukturą dla przyjeżdżających gości.

Podsumowując, realizacja celów statutowych parku, czyli zachowanie w dobrej kondycji terenów leśnych, dolin rzecznych, wartości krajobrazowych i kulturowych jest gotową bazą, podstawą do wykorzystania w rozwoju gospodarczym puszczańskich gmin.

Paulina Legutko-Kobus

Możliwość gospodarowania na obszarach chronionych – analiza geograficzno-ekonomiczna

Katedra Samorządu Terytorialnego i Gospodarki Lokalnej
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
ul. Wiśniowa 41, pok. 64
02-520 Warszawa
e-mail: plegut@sgh.waw.pl

Polska to kraj o znacznym zróżnicowaniu ekosystemów, z których najcenniejsze objęte są różnymi formami ochrony przyrody. W ostatnich latach (dane GUS z lat 2004–2010) obszar objęty ochroną przyrody na terenie Polski utrzymywał się na stałym poziomie i wynosił odpowiednio: 32,5% w 2004 roku i 32,4% w 2010 roku. Oprócz ustawowych form ochrony przyrody na terenie kraju występują także obszary i obiekty objęte ochroną w ramach międzynarodowych konwencji i umów (np. rezerваты należące do Międzynarodowej Sieci Rezerwatów Biosfery UNESCO MaB – takim obiektem jest m. in. Rezerwat Biosfery „Polesie Zachodnie”).

Różny jest reżim ochronny poszczególnych obszarów, stąd i różne wyzwania dla programowania rozwoju i możliwości gospodarowania na tych obszarach. Jak wskazują doświadczenia ostatnich lat, obszary chronione mogą stanowić zarówno szansę jak i barierę rozwoju. Społeczności lokalne, zamieszkujące i gospodarujące na terenach cennych przyrodniczo, często formułują zarzut, iż dla spełnienia zasady sprawiedliwości międzygeneracyjnej poświęca się sprawiedliwość wewnątrzpokoleniową, wymagając od mieszkańców tych terenów wyrzeczeń i niższego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego.

Sposób postrzegania i ujmowania wysokich walorów przyrodniczych (w tym obszarów chronionych) w lokalnej polityce rozwoju zależy od wielu czynników, a do najistotniejszych zaliczyć należy: lokalnych liderów i poziom kapitału społecznego, świadomość ekologiczną i tożsamość lokalną, zaszczyty historyczne (często sięgające pierwszych projektów utworzenia obszarów chronionych), a także partycypację samorządów lokalnych w różnorodnych projektach realizowanych na obszarach chronionych.

W wystąpieniu zostaną przedstawione przykłady ujęcia uwarunkowań przyrodniczych (w tym głównie obszarów chronionych) w programowaniu rozwoju lokalnego, a także możliwości ich wykorzystania dla projektów rozwojowych i marketingu terytorialnego. Analiza przypadków będzie dotyczyła wybranych gmin z obszaru Rezerwatu Biosfery „Polesie Zachodnie” i Puszczy Knyszyńskiej.

Krzysztof Niedziałkowski

Nowe podejście do zarządzania obszarami chronionymi na przykładzie parków narodowych w Anglii

Instytut Biologii Ssaków Polskiej Akademii Nauk w Białowieży
ul. Waszkiewicza 1
17-230 Białowieża
e-mail: kniedz@ibs.bialowieza.pl

Na arenie międzynarodowej nastąpiły w ostatnich latach istotne zmiany w sposobie myślenia o obszarach ochrony przyrody i udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji ich dotyczących. Obszary chronione są postrzegane nie tylko jako obszary nakierowane wyłącznie na ochronę przyrody, ale również służące celom społecznym, ekonomicznym i kulturowym. Na pierwszy plan wysuwa się modelową rolę obszarów chronionych jako wzoru zrównoważonego rozwoju, łączącego w sobie ochronę cennych ekosystemów, odtwarzanie ekosystemów całkowicie lub częściowo zniszczonych oraz możliwie najmniej szkodzący przyrodzie rozwój społeczno-ekonomiczny stymulowany przez istniejące walory przyrodnicze. Podkreśla się dużą rolę współdziałania różnych podmiotów w zarządzaniu obszarami ochrony przyrody: rządu, samorządów lokalnych i regionalnych, prywatnych firm i organizacji pozarządowych. Lokalne społeczności przestają być traktowane jako pasywni odbiorcy odgórnych wytycznych i zakazów, a coraz bardziej postrzega się je jako ekonomicznych i kulturalnych beneficjentów obszarów chronionych oraz aktywnych partnerów włączających się w funkcjonowanie obszaru chronionego. Powyższym zmianom paradygmatu obszarów chronionych towarzyszą nowe rozwiązania organizacyjno-prawne, które mają na celu włączenie społeczeństwa do procesu podejmowania decyzji dotyczących środowiska, przewidziane między innymi w Deklaracji z Rio, dyrektywach Unii Europejskiej oraz w konwencji z Aarhus.

W Polsce ostatnie lata przyniosły istotne zmiany w zakresie prawnych podstaw funkcjonowania obszarów chronionych. Zmiany legislacyjne spowodowały, że niemożliwe jest utworzenie lub rozszerzenie obszarów chronionych, w tym parków narodowych, bez zgody lokalnych samorządów. Jak dotąd spowodowało to gwałtowny spadek liczby nowotworzonych obszarów chronionych. Wydaje się, że jednym ze sposobów zmiany tego stanu rzeczy może być większe niż dotychczas uwzględnienie potrzeb lokalnych społeczności w funkcjonowaniu obszarów chronionych, w tym zwrócenie większej uwagi na ekonomiczną i kulturotwórczą rolę tych obszarów. Z drugiej strony istnieje obawa, że uwzględniając potrzeby i wymagania lokalnych społeczności dotyczące zwłaszcza rozwoju ekonomicznego i sposobów korzystania z obszaru parku zagrożą się dobrom przyrodniczym, dla których zostały powołane obszary chronione. Aby pogodzić obie tendencje należy zastanowić się jak powinny być kształtowane relacje pomiędzy obszarami chronionymi, a lokalnymi społecznościami w dwóch kluczowych obszarach: podejmowania decyzji dotyczących zarządzania parkiem narodowym oraz wpływu parków narodowych na zrównoważony rozwój społeczności lokalnych. Autor rozważa te kwestie na przykładzie parków narodowych w Anglii.

Charakterystyczną cechą angielskich parków narodowych jest fakt, że obejmują one w zdecydowanej większości tereny prywatne oraz chronią przede wszystkim walory krajobrazowe. Z tego między innymi powodu zasady ich funkcjonowania musiały być ukształtowane w sposób uwzględniający potrzeby osób mieszkających na terenie parków narodowych. W konsekwencji lokalne społeczności są włączone w zarządzanie parkami a sama konstrukcja parków narodowych w Anglii w dużej mierze pokrywa się z nowym paradygmatem obszarów chronionych. Ciało decyzyjne parku – Zarząd Parku Narodowego (ang. National Park Authority) ma za zadanie administrowanie i realizowanie celów parku narodowego w postaci ochrony i wzmacniania wartości krajobrazowych, przyrodniczych i kulturowych parku, a także promowanie wyjątkowych cech parku w społeczeństwie. Zarządy Parków Narodowych są odpowiedzialne za planowanie przestrzenne oraz nadzór budowlany. Dodatkowo, ustawowym obowiązkiem Zarządu jest wspieranie ekonomicznego i społecznego dobrobytu społeczności lokalnych w parkach narodowych i w związku z tym współdziałanie z instytucjami publicznymi, w tym samorządami. Zarządy składają się z 20–22 osób, z których część jest proponowana przez lokalne samorządy i reprezentuje tzw. interes lokalny, a część jest wyznaczana przez władze krajowe i reprezentuje interes „krajowy”. Zarządy wszystkich parków w Wielkiej Brytanii utworzyły stowarzyszenie, które ma za zadanie promować parki jako wzór zrównoważonego rozwoju, cel turystyczny oraz aby wspierać rozwój kadr parków, współpracę z zarządcami innym terenów chronionych i tworzyć lobby na rzecz parków narodowych.

Interesującym mechanizmem wspierającym modelową rolę angielskich parków narodowych w zakresie zrównoważonego rozwoju jest Fundusz Zrównoważonego Rozwoju Angielskich Parków Narodowych (ang. Sustainable Development Fund for the English National Parks). Fundusz jest finansowany przez rząd brytyjski i ma na celu zapewnienie w elastyczny i mało biurokratyzowany sposób środków finansowych na lokalne inicjatywy sprzyjające realizacji celów parku narodowego. Do zarządzania funduszem, w parkach tworzy się stanowisko doradcy ds. zrównoważonego rozwoju, który zajmuje się administracyjną obsługą funduszu oraz doradza lokalnym społecznościom w zakresie możliwości pozyskiwania środków z innych źródeł. Fundusz powstał w 2002 roku. W ciągu pierwszych 18 miesięcy jego działania rozdystrybuowano 2,6 mln funtów, co pozwoliło sfinansować ponad 300 projektów.

Przedstawione w wystąpieniu przykłady z Anglii nie muszą koniecznie nadawać się do bezpośredniego przeniesienia na polski grunt. Wskazują jednak możliwe kierunki działań zmierzających do szerszego otwarcia się parków narodowych i innych obszarów chronionych na lokalne społeczności i innych partnerów społecznych. Biorąc pod uwagę wyzwania, przed jakimi stoi ochrona przyrody w Polsce w związku z zachodzącymi zmianami społeczno-ekonomicznymi, większa akceptacja społeczna obszarów ochrony przyrody oraz bardziej aktywna rola służb ochrony przyrody w zakresie zrównoważonego rozwoju lokalnego wydaje się być kluczowa dla skuteczności działań ochronnych, zwłaszcza na terenie parków narodowych i krajobrazowych.

Zenon Tederko

Mechanizm finansowania przedsiębiorczości na obszarach cennych przyrodniczo

Pro-Biodiversity Service
Al. KEN 46/1
02-707 Warszawa
e-mail: zenon.tederko@aster.pl

Znaczna część obszarów będących rezerwuarem różnorodności biologicznej jest przedmiotem gospodarczego użytkowania i podlega jego wpływowi (zarówno negatywnemu jak i pozytywnemu), a środki niezbędne do zatrzymania degradacji środowiska naturalnego dalece przekraczają możliwości instytucji i funduszy publicznych. Długookresowa i skuteczna ochrona środowiska nie jest więc możliwa bez włączenia w nią jego bezpośrednich użytkowników w postaci sektora biznesu, tj. przedsiębiorców i sfery finansowania inwestycji.

Istnieje wiele przykładów na to, że przedsiębiorstwa opierające swoją działalność na wykorzystywaniu zasobów przyrodniczych, mogą odgrywać aktywną i pozytywną rolę w ich ochronie i zrównoważonym użytkowaniu zasobów środowiska naturalnego. Konieczne jest jednak stworzenie instrumentów doradczych i ekonomicznych zachęcających i wspierających przedsiębiorstwa w podejmowaniu działalności gospodarczej, nastawionej na jednoczesne osiągnięcie oczekiwanych efektów ekonomicznych i przyrodniczych. Przedsiębiorcy z kolei muszą zdać sobie sprawę, że obszary te oferują unikalną szansę na rozwój ekonomiczny w zgodzie z wymogami ochrony i zrównoważonego wykorzystywania zasobów naturalnych. Doświadczenia innych krajów wskazują, że wachlarz możliwych do podjęcia form działalności gospodarczej wykracza poza dotychczasowe doświadczenia i postrzeganie możliwości biznesowych przez rodzime firmy.

Już obecnie Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000 składa się z ponad 25 000 obszarów, a docelowo może zajmować około 20–25% powierzchni Europy. Przyszłość znacznej liczby przedsiębiorstw, jak też ekonomiczna aktywność i dobrobyt lokalnych społeczności, zależeć będzie od zainicjowania procesu tworzenia rynku dla inwestycji sektora finansowego w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw (MSP), funkcjonujących w oparciu o wykorzystywanie zasobów naturalnych. Zasadniczą barierą jest bowiem brak dostępu do akceptowalnych przez MSP źródeł finansowania i instrumentów finansowych, któremu towarzyszy brak przyjaznych procedur sektora finansowego. Sektor bankowy wydaje się nie doceniać niszy rynku MSP zależnych od zasobów przyrodniczych na terenach wiejskich, co jest spowodowane dużym rozproszeniem i rozdrobnieniem potencjalnych kredytobiorców, wysokimi kosztami transakcyjnymi, ale także postrzeganiem wysokiego ryzyka inwestycji, powodowanego częstym brakiem planów zarządzania dla obszarów Natura 2000 i planów ochrony dla innych obszarów chronionych.

Niezbędne jest więc utworzenie dedykowanego mechanizmu finansowego, pozostającego w zgodzie z unijnymi wymogami co do mechanizmów gospodarki rynkowej i zasad konkurencyjności, który w połączeniu z dobrze adresowanym systemem specjalistycznego doradztwa, pozwoliłby na wspieranie projektów inwestycyjnych w ewidentny sposób zapewniających zarówno efekty ekonomiczne jak i efekty środowiskowe, zgodne z celami ochrony przyrody na danym obszarze. I nie chodzi tu o ideę subwencji ekologicznej, lecz o preferencyjną linię kredytową dedykowaną istniejącym i nowopowstającym MSP na obszarach cennych przyrodniczo. W toczącej się w Europie debacie ten mechanizm jest najczęściej nazywany jako Fundusz na rzecz Bioróżnorodności.

Marian Tomoń

Park Krajobrazowy – hamulec czy stymulator rozwoju – na przykładzie Brodnickiego Parku Krajobrazowego

Brodnicki Park Krajobrazowy
Grzmiąca
87-312 Pokrzydowo
e-mail: tomon@bpark.strefa.pl

Pod koniec lat siedemdziesiątych XX wieku, w związku z silnie rozwijającym się ruchem turystycznym, powstała koncepcja otoczenia ochroną najcenniejszych fragmentów Pojezierza Brodnickiego. Sprzyjały temu wysokie walory przyrodnicze, turystyczne i krajobrazowe. Uwzględniając powyższe Wojewódzka Rada Narodowa w Toruniu 29 marca 1985 roku podjęła uchwałę nr V/32/85 o utworzeniu Brodnickiego Parku Krajobrazowego (BPK). Uchwała wprowadziła ograniczenia, zakazy i nakazy na obszarze Parku. Do ich przestrzegania zobowiązani byli wszyscy mieszkańcy i użytkownicy Parku oraz administracja gminna i państwowa. Kolejnym i równocześnie pierwszym aktem prawnym o najwyższej randze ustawy była ustawa o ochronie przyrody wydana w 1991 roku, w której po raz pierwszy użyto definicji parku krajobrazowego. Następnie w 1997 roku wprowadzono w życie, jako prawo miejscowe, podpisane przez Wojewodę Toruńskiego, plan ochrony Brodnickiego Parku Krajobrazowego, który był dokumentem nadrzędnym w stosunku do gminnych planów zagospodarowania przestrzennego. W 2004 roku unieważniono większość planów ochrony parków krajobrazowych w Polsce.

Przez cały ten okres w Parku obowiązywały ograniczenia, dotyczące głównie gospodarki przestrzennej oraz lokalizacji dużych ferm. Wraz z rozwojem Brodnickiego Parku ewoluowały poglądy miejscowej społeczności i administracji gminnej na ograniczenia, dotyczące głównie zagospodarowania przestrzeni. W latach 1987–1988, kiedy dość powszechnym zjawiskiem było tzw. dzikie budownictwo nad jeziorami, Rada Gminy Zbiczno (80% powierzchni BPK) na wniosek dyrektora Parku, podjęła uchwałę o całkowitym zakazie budownictwa letniskowego. Od początku lat 90-tych ubiegłego wieku miejscowa społeczność zauważyła, że Park z funkcjonującymi ograniczeniami przyciąga coraz więcej ludzi, szczególnie z dużych ośrodków, takich jak Warszawa, Łódź, Toruń.

Po wprowadzeniu planu ochrony, dopuszczano na znacznym obszarze budownictwo mieszkaniowe dla inwestorów spoza Parku. Ochronie podlegały obrzeża ponad 50 jezior. Stało się to źródłem konfliktów nie tyle z administracją gmin, ile z właścicielami działek nad brzegami niektórych jezior. Od początku lat 90-tych ubiegłego wieku w siedzibie BPK organizowano zebrania z rolnikami na temat rolnictwa ekologicznego. Wojewoda toruński zadeklarował dopłaty do każdego hektara gruntów dla rolników chcących przestawić się na tę formę gospodarowania, z czego skorzystało 12 gospodarstw. Aby promować ochronę tego cennego obszaru Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska w Toruniu sfinansował, na początku lat 90-tych ubiegłego wieku, budowę jednej z pierwszych w kraju, wiejskiej oczyszczalni ścieków dla kilku tysięcy odbiorców w miejscowości Zbiczno. Później, dzięki wsparciu administracji parku, uzyskano z Ekofunduszu w Warszawie środki na budowę kolektora ściekowego do odległej o 10 km Brodnicy, kanalizując jednocześnie większość obszaru parku.

Przez cały miniony okres Park prowadził działalność edukacyjną, głównie z miejscowymi szkołami, uzyskując coraz więcej zwolenników wśród miejscowej ludności. Po wejściu Polski do Unii Europejskiej, na obszarze Natury 2000 w granicach Parku rolnicy mogli korzystać ze zwiększonych oraz dodatkowych dopłat.

Dzięki zahamowaniu niekontrolowanego budownictwa i ochronie tego cennego przyrodniczo obszaru rozwinęła się silnie agroturystyka, a wielu rolników zwiększyło o 20–30 % swoje budżety sprzedając produkty czy oferując swoje usługi przyjezdnym. Jestem przekonany, że po 25 latach funkcjonowania, Park stał się pozytywnie postrzeganą przez miejscową społeczność wizytówką Pojezierza Brodnickiego.